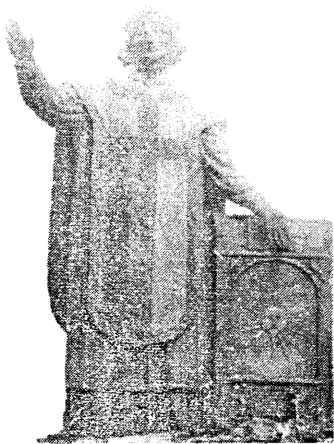
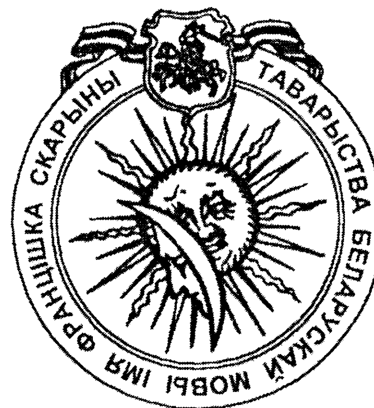

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Наша слова

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года **№ 23 (562) 19 ЧЭРВЕНЯ 2002 г.**

Свята паэзіі ў Ляўках

У Купалаўскім мемарыяльным запаведніку "Ляўкі", што ў Аршанскім раёне на Віцебшчыне прайшло свята паэзіі, прысвечанае 120-годдзю з дня народзінаў Янкі Купалы. У Ляўках з чэрвеня 1935 года па чэрвень 1941 жыў і працаваў паэт.

На здымку: маладыя каля помніка Янку Купалу ў Ляўках.

Фота Аляксандра Хітрова, БелТА.

Паэтаў друкуюць на грашах

Нацыянальны банк Рэспублікі Беларусь увёў у абарот памятныя манеты, прысвечаныя 120-годдзю з дня народзінаў Янкі Купалы і Якуба Коласа. Манеты выпушчаны ў двух варыянтах: срэбная намінацыяй у 10 рублёў і медна-нікелевая намінацыяй у 1 рубель. Срэбныя манеты выпушчаны колькасцю 1000 штук і маюць дыяметр 33 мм, масу каштоўнага металу 15,53 гр. і 925-ю пробу сплаву.

На гэты час Нацыянальны банк Рэспублікі Беларусь выпусціў 29 найменняў памятных манет. Яны карыстаюцца попытам у нумізматаў, жыхароў краіны, іншаземцаў, якія набываюць іх для сваіх калекцый, а таксама для сувеніраў і падарункаў.

На здымку: манеты прысвечаныя Якубу Коласу (злева) і Янку Купалу (справа).

Фота Віктара Талочкі, БелТА.

Беларуская мова – ТБМ – наша будучыня

Ахвяраванні на ТБМ

1. Кеўчан Сяргей, Менск - 1000
2. СШ № 2 г. Менск, пед. калект. - 18000
3. Вольга Ігнатава, г. Менск - 4000
4. Анатоль Касінец, г. Менск - 1000
5. Уладзімір Бірулін, г. Менск - 3000
6. Петруковіч Васіль, г. Менск - 7000
7. Шышканава Еўдакія, г. Нясвіж - 10000
8. Фурс Антон, г. Паставы - 5000
9. Талуць Станіслаў, г. Гомель - 3000
10. ТДА "Свідравіна" г. Горадня - 150000
11. Анатоль Скрэпка, г. Мазыр - 5000
12. Міхась Тычына, г. Слуцк - 3000
13. Горацкая раённая суполка - 21000
14. Суполка "Рэфармацыя" г. Менск - 20$
15. Шкірманкоў Фелікс г. Слаўгарад - 10000

Пастаўлены помнік Мікалаю Улашчыку

У музеі выяўленчага мастацтва "Фонд Анатоля Белага" ў г. Старыя Дарогі пастаўлены новы помнік выдатнаму беларускаму гісторыку Міколу Улашчыку. Гэта другі помнік пастаўлены на працягу года і восьмы за час стварэння музея. Помнік ўяўляе сабой камень-волат з чырвонага фінскага граніту памерам 3х2х1,5 метры, на якім замацаваны бронзавы барэльеф гісторыка, яго факсімільны подпіс: "Мікола Улашчык" і шыльду з адмысловым тэкстам. Сам камень з'яўляецца памнікам прыроды і ўзяты пад ахову дзяржавы.

Помнік Міколу Улашчыку стоіць побач з помнікам Ларысы Геніюш, і гэта вельмі сімвалічна, бо гэта першыя на Беларусі помнікі паліткатаржанам. Лёс гэтых выбітных людзей у многім тоесны Абое сядзелі за Беларусь. Улашчык чатыры разы, Ларыса Геніюш адзін раз, але сем гадоў. Пасля лагераў яны падтрымлівалі паміж сабой цесныя сяброўскія сувязі, сустракаліся, пастаянна ліставаліся.

Гэтыя дзеячы з'яўляюцца сімвалам самаахвярнасці ў справе беззапаветнага служэння нашай Бацькаўшчыне, сімвалам цнатлівасці і маральнай чысціні. І не здарма на шыльдзе Міколы Улашчыка напісаны словы з яго любімага верша Ларысы Геніюш. "Як жыць – дык жыць для Беларусі. А без яе - зусім ня жыць". Лёс людзей увасобіўся ў лёсе іх помнікаў. Каля сямі гадоў помнік Ларысы Геніюш немагчыма паставіць на яе радзіме ў Зэльве. Улады адмаўляюць у такім праве беларусам ставіць помнікі сваім самым выбітным прадстаўнікам нацыі.

Тры гады праляжаў помнік Міколы Улашчыка ў Дзяржынскім райвыканкаме. Тры гады раздаваліся пастаянныя абяцанкі вырашыць праблему з устаноўкай помніка свайму знакамітаму земляку. Тым больш, што вялікіх сродкаў для ўстаноўкі помніка не патрабавалася, усё ўжо было прэзентавана клубам "Спадчына" і, нават, каб улагодзіць улады Дзяржынскага райвыканкаму, на шыльдзе зрабілі адпаведны надпіс, што помнік ставіцца ўладамі Дзяржынска – "ад удзячных землякоў".

Калі існуе таемнае распараджэнне - не ставіць помнікі рапрасаваным людзям, то ўлады, як у Зэльве так і ў Дзяржынску, павадзяць сабе адпаведным чынам - рапрасуюцца помнікі рапрасаваных. Гэта трэба ўсім нам зразумець, але не скарацца, бо ўсёдазволенасць і ўсяўладдзе ўладаў безнадзейна прайшлі. Ужо помнікі можна ставіць і без іх высокага дазволу. Прыкладаў шмат - цэрквы, касцёлы, установы, прыватныя сядзібы, як напрыклад, выяўленчы музей "Фонд Анатоля Белага". Не трэба з пагардай глядзець, што помнікі ставяцца на прыватных сядзібах, каля цэркваў; касцёлаў, на тэрыторыях іншых установ, не трэба да такіх помнікаў ставіцца, як да другарадных. Гэтым часта грашаць многія "апантаныя, вольныя, незалежныя, дэмакратычныя" журналісты. Трэба толькі радавацца і дзякаваць Богу, што такая магчымасць з'явілася. Трэба яе, як мага болей і лепей, выкарыстоўваць. Лёс ізноў звёў сумесна Міколу Улашчыка і Ларысу Геніюш - старых знаёмых і добрых сяброў, але звёў іх у метале на мілай іх сэрцу Бацькаўшчыне, няхай на Старадарожскай зямлі. Не будзем забываць, што, як Мікола Улашчык і Ларыса Геніюш належаць усёй Беларусі, так і Старыя Дарогі – неад'емная тэрыторыя нашай роднай краіны.

Анатоль Белчырвонабелы.

№ 23 (562) 19 ЧЭРВЕНЯ 2002 г. НАША СЛОВА

Наша трасянка

Маю ўвагу прыцягнуў артыкул "Тросянка" Анатоля Казловіча ў "Народнай волі" №№ 83-84, асабліва цікавымі падаліся разважанні аўтара пра сутнасць "трасянкі". Не збіраючыся палемізаваць з шаноўным аўтарам, у многім з ім пагаджаючыся, я хацела б, аднак, зазірнуць на другі бок медаля, пагаварыць пра вартасці нашай "трасянкі", якія на першы погляд не заўважныя. Аднак бачыць станоўчае ў нявартаснай трасянцы трэба, асабліва ў цяперашні, неспрыяльны для беларускай мовы час, калі ідзе прыкметны ўхіл на звужэнне сфераў ужытку нашай мовы.

Трасянка – як этап выратавання нашай мовы.

"Трасянка" нарадзілася тады, калі над нашай мовай у 19 ст. згусціліся хмары русіфікацыі, і дзяржаўная калісьці мова стала дыялектам рускай, "наречием". Гэтаму асабліва садзейнічалі такія меры, як русіфікацыя адукацыйнай прасторы. У падручніку па геаграфіі А. Баранава і Н. Гарэлава ў 1912 г. выпісана непрыглядная істота беларуса. *"Белорусы невысокого роста, имеют круглое одутловатое лицо, ... редкие, особенно на бороде, волосы... Пища белоруса очень скудная, она состоит преимущественно из хлеба с отрубями . Избы большей частью курные, крытые соломой или болотным камышем... По характеру белорус смирен и смотрит забитым... Ремёсел никаких белорусы не знают".* А ў **"Записках Северо-Западного отдела Русского географического общества"** на зямлі нашай і на народзе пастаўлены тлусты крыж, як знак выраджэння. *"Народ грубы, цёмны і бедны, хілы і слабы фізічна. Мова няправільная і непрыгожая. Характар народа няўстойлівы. Крайняя грубасць пераходзіць у прыніжаную ўгодлівасць, гультайства, бестактоўнасць, коснасць, схільнасць да п'янства, дробнага крадзяжу – вось характэрная рыса беларускай народнай масы. Адным словам, - народ і краіна без мінулага і будучыні".*

Ва ўсіх падручніках беларусы запісваліся складовай часткай рускіх, а мова не прызнавалася. І, вядома, усе гэтыя бязглуздыя сцвярджэнні рабіліся з адной мэтай: знішчыць беларуса і яго мову. Перапісаць яго на рускага, назваць яго рускім Іванам, а ў рот увапхнуць рускую мову. А можа зжуе? Але наш продак рускім называцца не схацеў, а ўзбраў больш вартаснае – "тутэйшы", язык жа прыціскаць не стаў пад "рюскага", а вынайшаў "трасянку". І трос яе, рассяваў, "косячы" пад дурня, русіфікуючыся з дуляй у кішэні. А як толькі збудаваў уласную дзяржаву ў 1918 годзе, адразу ж стаў ладзіць пераход ад трасянкі да літаратурнай мовы, а з гэтай мэтай распладзіў школ беларускіх, якіх у канцы 20-х гадоў стала амаль 90 %, рускіх жа – 1,4 %. І гэта пры тым, што першыя за 200 гадоў легальныя беларускія школы на Беларусі адкрыліся толькі ў акупацыйны перыяд, у час першай сусветнай вайны ў 1915 г. Што ж дапамагло беларусам так хутка адваяваць адукацыйную прастору? Я лічу, што немалую ролю ў гэтым сыграла "трасянка", мова, якая не дала беларусам забыцца на роднае слова, літары і гукі, паслужыла пераходным мастком да сваёй моўнай стыхіі. Ды і імёны спрадвечныя "трасянка" падладавала так, што не памерлі яны, а захаваліся хай сабе і не ў нашай форме, але ж і не ў расейскай. І пагэтаму ад Яўгеніі да Аўгінні, ад Дар'і да Адаркі, ад Івана да Янкі, ад Міхаіла да Міхася ўсё ж такі крокі, а не нямераная бездань. І гэтыя крокі мы будзем рабіць у сваёй дзяржаве. І ў гэтай справе дапамогай нам будзе наша "трасянка", бо яна больш беларуская мова, чым руская, а на сёння адно гэта ўжо добра, а не зло.

Трасянка Багушэвіча і Багдановіча – наша каштоўная спадчына.

Забарона беларускай мовы ў сярэдзіне 19 ст. у Расійскай імперыі для справаводства і кнігадрукавання абцяжарыла стан беларускай мовы да таго, што стала адміраць літаратурная форма мовы. Так, стала архаічнай і знікла з ужытку старабеларуская мова часоў Вялікага княства Літоўскага. Але народ, які не мае пісьмовай мовы, аўтаматычна набывае статус занядбанага. Беларусы не згадзіліся з такой формай існавання і спачатку стыхійна (Аляксандр Баршчэўскі "Шляхціц Завальня", або Беларусь у фантастычных апавяданнях"), з аглядкай і боязню (ананімная літаратура), а потым і свядома, і смела (Ф. Багушэвіч, Дунін-Марцінкевіч) пачалі пісаць на забароненай мове, "мужыцкай" і "непрыгожай", ведаючы, што пашаны і павагі быць надрукаванымі не атрымаюць і тым самым здзяйсняючы вычын стварэння новай літаратурнай мовы. Вядома, гэтая мова была не чыстай, але і не выродкам, не пачварай. Тую ж мову ананімнай літаратуры мы адаптавалі і сёння ўспрымаем, як цудоўныя ўзоры нашай спадчыны, на якіх мацуецца дух нацыі.

А ўявіце сабе, што мы не мелі б "Тараса на Парнасе", "Энеіды навыварат", не кажучы ўжо пра творы Багушэвіча, Дуніна-Марцінкевіча. Які магутны тыл мы страцілі б! Якую грунтоўную аснову для чарговага ўваскрашэння! Ды іх проста нават трэба было б выдумаць, пазычыўшы досвед у чэхаў. Але без "трасянкі" гэтая літаратура не ўзнікла б, і, груба кажучы, мы яшчэ і сёння сядзелі б і чакалі, пакуль нарадзіўся б такі талент, які змог бы чыстай літаратурнай мовай апісаць нашае жыццё-быццё. Але, відаць, не сядзелі б і не чакалі, бо не было б і нас, ні нашай мовы, а існавала б ніжэйшая каста рускіх. Пагэтаму не трэба "выдержываць" нашую літаратуру 19 – пач. 20 стст., добра ўгноеную "трасянкай", а проста прыняць яе, бо гэта НАША спадчына. Бо, не прыняўшы, можам апынуцца ў сітуацыі ірландцаў, дзе мова гучыць на пэўных лапіках ірландскай зямлі, а паўсюль існуе некамфортная сітуацыя, калі сталыя людзі не ведаюць мовы зусім, і мне ў Ірландыі было цяжка знайсці дарослага чалавека, які б назваў па-ірландску такія простыя словы, як ***дзякуй, да пабачэння***. А вось дзеці вучаць гэльскую мову ў школе, ведаюць яе, але не могуць гаварыць на ёй дома з бацькамі і дзядамі. Ім неабходна некалькі пакаленняў, каб злучыць перарваны ланцужок. Мы ж збіраемся гэтае трасянкавае, пераходнае звяно ў моўным ланцужку адкінуць як непатрэбнае.

Хоць і трасянкамоўны чыноўнік, але наш.

Відаць, праўду кажуць, дзе два беларусы – там тры партыі. Такія ўжо мы супярэчлівыя. Але гэтае імкненне зрабіць з самога сябе апазіцыю да сябе вынікае з гістарычнага працэсу. Доўгі час панятце мае, сваё набывала ў свядомасці беларуса такія пачварныя формы, што і сёння вельмі часта мы іх зблытваем з чужым, і ў пагоні за эстэтычным, культурным, правільным і чыстым лёгка можам адмовіцца ад сваёй і перайсці на чужыя арыенціры. Вядома, сёння кожны скажа, што чыстая руская мова нашмат лепш, чым трасянка. Але гэта ўвогуле. А вось у Беларусі, я лічу, нам трэба усім бліжэй да сэрца прыняць менавіта яе, мешаную і асмеяную. Таму што яна набліжае нас да роднай мовы. Я раней, як філолаг, ніяк не магла зразумець фенаменальнай з'явы: у Беларусі насельніцтва саромеецца чыстай літаратурнай беларускай мовы, а трасянкай з ахвотай карыстаецца. І толькі нядаўна, пасля 5-гадовага аналізу сітуацыі, чаму беларусы не гавораць па-беларуску, прыйшла да цікавых высноў, адна з якіх палягае ў тым, што людзі не саромеюцца літаратурнай беларускай мовы, яны супраць самога метаду асваення літаратурнай мовы, бо тады, ідучы па гэтым шляху, трэба было б авалодаць літаратурнай рускай мовай, якую, наперад беларускай, людзям прапануе і наша адукацыя (70 % школьнікаў вучацца па-руску, няма ні аднаго беларускамоўнага ВНУ), і СМІ, і друк, і справаводства. І просты беларус прыняў форму мешанай мовы як форму абароны ад чужой, у якой яму яшчэ стагоддзі вучыцца плаваць, але і тады не пазбавішся звонкага ***"дзе"*** і густога ***"чаго"***.

Так просты беларус інтуітыўна ахоўвае сваё. А свядомы інтэлігент, грэбуючы трасянкай, не адчуваючы ў ёй роднага, выбівае з-пад ног гэты грунт, аддаляючыся ад людзей, якія будуць цягнуцца да сваіх, трасянкамоўных лідараў, бачачы ў іх сваю апору і падтрымку, злучаючыся з імі на аснове мовы. Кажуць, беларус гаворыць на мове начальства. Сапраўды, наша начальства трасянкамоўнае. Але гэтая акалічнасць павінна даваць нам пэўныя падставы для задавальнення, бо яшчэ ў 60-80-х гадах на начальніцкіх крэслах сядзела расейскамоўная раць, прысланая з Масквы. І на сёння трасянкамоўны чыноўнік нашмат лепшы, бо ён свой, наш. Заходзячы ў кабінет, чуючы прыемна роднае ў "трасянцы" чыноўніка, я заўсёды ўпэўненая, што змагу станоўча вырашыць справу, бо мая беларуская мова, якую я заўсёды нашу, а цяпер і значок "Размаўляй са мной па-беларуску", выпушчаны ТБМ, злучаць нас, і мы паяднаемся на генетычным узроўні. І я мяркую, што нам трэба прыняць нашую "трасянку", як мову часовую, даць ёй права жыць і быць, не асмейваць яе, не грэбаваць ёю, бо ў Беларусі вельмі шмат носьбітаў яе, якіх мы ставім адразу ў прыніжанае становішча. Адмаўляць "трасянку" і яе носьбітаў – гэта значыць адмаўляць нейкае дзіця ў шматдзетнай сям'і, ставіць яго пастаянна ў кут і паказваць на яго пальцам, называючы гібрыдам і выродкам. Тады зло будзе расці, як расце трасянка, выходзячы ўжо ў СМІ на легальнае становішча. Яшчэ хто-небудзь і Таварыства "трасянкі" зладзе. Каб плаўна перайсці ад "трасянкі" да літаратурнай мовы трэба стварыць апошняй дзяржаўную падтрымку. Але законы пішуць трасянкамоўныя чыноўнікі, і каб не ствараць зачараванае кола, нам усім трэба зразумець, што "трасянка" ў вуснах усіх нас – гэта натуральна, што мы ўсе – выхадцы з "трасянкі", што на ёй гаварылі і гавораць нашы родныя – бацькі, браты, сёстры і сваякі, што кіеўскі школьнік, "говорящий на чисто русском языке" – гэта міф, які стане рэальнасцю (калі стане?) праз сотні гадоў, што нам не трэба гнацца за гэтым міфам, а вучыць сваю мову, вучыць чужыя мовы, ганарыцца акцэнтам беларускім у англійскай, французскай, італьянскай мове і старацца, каб гэты акцэнт ведалі і за мяжой. Бо калі назваць чалавека пнём, то ён ім і будзе, маўклівым, са ссохлымі каранямі. Не дай Бог, каб стварылася сітуацыя, пра якую пісала мая студэнтка: ***" На беларускай мове беларусы не гавораць, яны на ёй маўчаць!"*** Хаця і тут яшчэ не ўсё страчана, і аптымiст знойдзе ў гэтым маўчанні пачатак маўлення.

Што да самога тэрміну "тросянка" па-руску, то, мяркую, што гэта безэквівалентная лексіка, якая перадаецца без зменаў у любой мове. Пагэтаму я не ведаю, хто калі замацоўваў ў канцы 80-х гадоў рускую транскрыпцыю, але векавечнае беларускае аканне заняло ў гэтым слове непахіснае становішча, якое належыць яшчэ заняць і самому беларусу і яго літаратурнай мове. Таму і жуе беларус усунутае яму гвалтам рускае слова, не саромеючыся, пераварвае яго ў трасянку, каб потым нарадзіць і беларускамоўнага чыноўніка, і новых Купалаў, Коласаў, Караткевічаў, і іх сусветныя шадэўры.

Першы намеснік старшыні ТБМ Людміла Дзіцэвіч.

НЕКАЛЬКІ ДУМАК НАКОНТ МАСТАЦКАЙ ГАЛЯРЭІ БДУ КУЛЬТУРЫ

У чэрвені мінулага года ў адной з залаў Нацыянальнага музея гісторыі і культуры адбылася выстава дыпломных работ выпускнікоў факультэта мастацкай творчасці Беларускага Дзяржаўнага Універсітэта Культуры. Выстава была незвычайная: такая ясная і светлая. Многія супрацоўнікі музея, хто па сваіх прафесійных інтарэсах цікавіцца беларускім народным мастацтвам, прыходзілі туды, каб даведацца пра новыя імёны, новыя тэхнікі апрацоўкі традыцыйных матэрыялаў і проста палюбавацца цікавымі, па-майстэрску выкананымі рэчамі.

Пасля закрыцця выставы работы вярнуліся ці да аўтараў, ці ў шматлікія кабінеты універсітэта. Успаміны пра выставу доўга яшчэ блукалі па музеі, некаторыя назвы твораў узгадваліся ў размовах музейшчыкаў.

І тады я неяк упершыню задумалася: "Кожны год з універсітэта выходзіць некалькі дзесяткаў майстроў... . А сапраўды, куды трапляюць іх курсавыя і дыпломныя работы?"

Ішоў час, і вось зусім нядаўна я сустрэла сваю даўнюю знаёмую, былую выпускніцу факультэта мастацкай творчасці БДУ культуры У час апошняга нашага спаткання яна якраз рыхтавала сваю дыпломную працу – вялікае саламянае панно "Сёмуха" Пры сустрэчы я, канешне, запыталася дзе тая яе славутая "Сёмуха", што з ею, ці можна яе ўбачыць? У адказ яна толькі паціснула плячыма і адказала з сумам: "Не ведаю." Мы пагаманілі яшчэ колькі хвілін і разышліся, а я зноў задумалася наконт дыпломных работ студэнтаў-мастакоў.

Я яшчэ праз некалькі дзён, а дакладна ў чацвер, 18 красавіка, я пачула ў універсітэце, што сёння адкрываецца ўласная галярэя БДУ культуры. Вы не паверыце, але мяне апанавала нейкая незвычайная радасць, быццам бы спраўдзілася мая даўняя мара.

Веснавы дзень 18 красавіка быў вельмі сонечны і радасны. Галярэя мастацтва адкрылася ў самым цэнтры сталіцы, у Палацы Рэспублікі. Яна ўяўляе сабой чатыры невялікія, але вельмі ўтульныя пакоі, прысвечаныя для дэманстрацыі самых розных твораў мастацтва. Экспануюцца тут работы былых студэнтаў Універсітэта культуры, а таксама мастацкай вучэльні імя Глебава.

І таму я ўсім раю завітаць сюды: вы атрымаеце станоўчыя эмоцыі, задавальненне ад сутыкнення з прыгожым. (Магчыма, вы ўбачыце тут творы сваіх знаёмых.)

Выкладчык кафедры гісторыі і музеязнаўства І. Бамбешка.

ПАЛОМНІЦТВА ДА ПОМНІКА ПАЎСТАНЦАМ КАСТУСЯ КАЛІНОЎСКАГА

24 траўня, 1863 года ў Ружанскай пушчы расейскім рэжымам была расстраляная паўсотня паўстанцаў Кастуся Каліноўскага. Узнесены калісьці дзеля іхняй памяці помнік быў зруйнаваны. А ў 2000-м годзе стараннем філіі Таварыства беларускай мовы ў Пружанах гэты помнік быў адноўлены.

Вось да гэтага помніка на паўстанцкай магіле, што ў Ружанскай пушчы, у нядзелю 26 траўня, 2002 году, кіраўніцтва арганізацыі Таварыства беларускай мовы ў Пружанах арганізавала паломніцтва. Удзельнікі пілігрымкі да помніка памяці паўстанцаў Кастуся Каліноўскага ехалі з Пружанаў у Ружанскую пушчу вялікім аўтобусам. Апрача дарослых – сяброў ТБМ – у імпрэзе ўзялі ўдзел 17 школьнікаў пад кіраўніцтвам іхняй настаўніцы беларускай мовы, спадарыні прыветлівай і надзвычай мілай.

Ля помніка на паўстанцкай магіле былі зложаныя вянкі кветак і адбылася памінальная ўрачыстасць.

Дык вось, якую важную з пункту гледжання духоўнага, нацыянальнага, і ўзгадавачага – справу зрабіла Таварыства беларускай мовы ў Пружанах.

Віншую і дзякую Вам, суродзічы,

"Біце ў сэрцы іх, біце мячамі,
Не давайце
чужынцамі быць!"

Пружанянка з Канады.

Футбол і мова

Як вядома, дзякуючы кампаніі "Кірхмедыя", мы маем магчымасць глядзець чэмпіянат свету па

Несанкцыяваная акцыя пратэсту адбылася ў Менску (на здымку). На плошчы Якуба Коласа сабраліся футбольныя заўзятары, якія не мелі магчымасці да 8 верасня глядзець трансляцыі матчаў чэмпіянату свету па футболу. Лозунгі ў заўзятараў, як ні дзіўна, абсалютна пісьменныя.
Фота Віктара Талочкі, БелТА.

футболу. І, што вельмі прыемна, агучваецца яны могуць толькі на беларускай мове. Вось толькі культура мовы, яе чысціня, пры агучванні, якое мы чуем, нельга нічым апраўдаць. Іншы раз здаецца, што каментатар не вывучаў беларускай мовы, таму што часам такое скажа, ажно прыкра становіцца, думаеш: лепш бы ён маўчаў. Вось некалькі прыкладаў з гульні "Бразілія – Кітай" якая адбылася 8.06.02.г.: "... *бразільцы памылак не прашчаюць*"; "*усе друг друга трымаюць*", "*трэнер добры ў ніх ужо есць*", "*два моманта за два таймы*"; "*іграе бразільская зборная*"; "*прымаў мяч на грудзь*"; *была становішча па-за гульнёй*" "*уходзім на перапынак*", "*абмяняліся любезнасцямі*"; "*пращу прабачэння за тыя памаркі*", і г. д. Простыя сказы, здаецца, першакласнік і то лепей бы сказаў. А цяпер уявім сабе, што падобныя рэчы чуюцца пры трансляцыі на расійскай мове. Цяжка уявіць, але болыш такі каментатар у эфіры, пэўна, не працаваў бы.

Што характэрна, усе каментатары настойліва называюць футбалістаў "ігрок" хоць напрыклад, у акадэмічным слоўніку за 1993 г. такога слова няма, расійскаму ***игрок*** адпавядае ***гулец*** у сэнсе гульні ў спартыўныя віды спорту (футбол, хакей і г.д.). Іграць можна на музычным інструменце, а ў футбол гуляюць, адсюль і ***гулец***, а не ***ігрок***.

З гэтага вынікае што, якое патрабаванне з боку кіраўніцтва тэлеканала, такое і вымаўленне ў каментатараў. Як той казаў: *хто как хаціт, той так і гаварыт*.

Тым не менш, лічу, што трансляцыі на беларускай мове будуць ісці і ў будучым. А таму някепска каб на старонках "НС" пачалі друкавацца артыкулы на спартыўныя тэмы ў дапамогу і каментатарам (пэўна і сярод іх знойдуцца людзі, якія паважаюць сябе і сваю працу), і аматарам спорту.

С. Шаўроў,
г. Горадня.

Бывай, школа!

Вось і адзвінеў апошні школьны званок для выпускнікоў 11 "В" беларускамоўнага класа СШ № 20 г. Баранавічы.

Сем гадоў вяла па жыццю сваіх вучняў, вучыла іх любіць і паважаць ўсё роднае, беларускае, класны кіраўнік, настаўніца беларускай мовы і літаратуры, таленавіты педагог – Святлана Анатолеўна Бакун. Яна не толькі давала выдатныя веды, але і ўкладвала ў сваіх вучняў душу – і яны выраслі сапраўднымі беларусамі. На апошнюю класную гадзіну, якая стала святам для выпускнікоў 11 "В" класа і іх бацькоў, былі запрошаны людзі, якія шырока вядомыя ў беларускамоўным асяродку г. Баранавічы і за яго мяжамі. Першым павіншаваў выпускнікоў Віктар Антонавіч Сырыца, старшыня Баранавіцкай арганізацыі ТБМ імя Ф. Скарыны, і пажадаў ім заставацца такімі, якія яны ёсць, бо менавіта гэтыя маладыя людзі - будучыня нашай краіны.

Паэт Аляксей Белы прачытаў некалькі сваіх вершаў і падараваў выпускнікам зборнікі сваіх твораў.

Вельмі ўсхвалявана гаварыў Алесь Грыцавец, старшыня Баранавіцкай Рады БНФ "Адраджэньне". Кожнае слова яго было напоўнена шчырасцю і падзякай вучням за тое, што неслі яны ў сваім сэрцы родную мову 11 гадоў. Не маглі не расчуліць прысутных выкананыя Алесем песні "Аксамітны летні вечар" і "Я – нефармальны беларус".

Павіншаваць адзінаццацікласнікаў прыйшлі і вучні 5"А" беларускамоўнага класа гімназіі № 1 з класным кіраўніком Ганнай Іванаўнай Драко. Дзеці пажадалі сваім старэйшым аднадумцам узяць у спадарожнікі роднае слова, якое будзе ў далейшым жыцці сагравадь іх сваёй мілагучнасцю і пяшчотай.

Уважліва слухалі ўсе выступленне Аляксандра Мікалаевіча Жука, дырэктара рэгіянальнага аддзялення дабрачыннага фонду "У дапамагу дзецям – сіротам".

Аляксандр Мікалаевіч гаварыў: - На маёй душы радасна і трывожна. Радасна - што ёсць яшчэ беларускамоўныя класы ў нашым горадзе, а трывожна – таму што з кожным годам іх становіцца ўсё менш. Будзьце мудрэйшымі і смялейшымі на жыццёвым шляху. Не забывайце пра свой грамадзянскі абавязак – размаўляць пабеларуску, прапагандаваць родную мову, далучаць да роднага слова сваіх новых сяброў, якія абавязкова будуць у вашым жыцці.

Аляксандр Мікалаевіч падараваў выпускнікам кнігі У. Арлова - "Адкуль наш род" і "Дзесяць вякаў беларускай гісторыі – з персанальным аўтографам і пажаданнямі аўтара. Апошнія словы былі Святланы Анатолеўны Бакун. Яна пажадала сваім вучням не траціць надзеі ў светлую будучыню і заставацца шчырымі патрыётамі нашай Бацькаўшчыны.

Свята завяршылася выкананнем гімну "Магутны Божа".

Ганна Драко, г. Баранавічы.

Крыўдна

Істужкі – знак пасталення і... занядбання

Калі па галоўнай вуліцы Слуцка ў той сонечны майскі дзень спяшаліся да Палаца культуры ланужкі па-святочнаму апранутых выпускнікоў сярэдніх школ, а, сёлета іх закончылі 753 чалавекі, самай кідкай рэччу на адзенні былі яркачырвоныя шаўковыя, перакінутыя праз плячо, стужкі. Каб усе мінакі бачылі, хто крочыць па горадзе ў такім бадзёрым рытме. Усё б было увогуле ў норме, калі б не надпіс на стужках ***"Выпускник-2002"***. Рускамоўны вядома. Патыхнула гэткім нафталінам 80-х гадоў, калі ўсе да адной школы горада былі рускамоўнымі, а беларуская мова ў праве на існаванне ішла поруч з ня[illegible] Дань-бог, стала крыўдна за настаўнікаў, бацькоў тых выпускнікоў: чаму ніхто з іх не напомніў афарміцелям чырвоных стужак пра права беларускай мовы ў нашай дзяржаве -- займець, нарэшце, свой "пачэсны пасад", як галоўны чыннік нацыі. А зрабілі ўсё так, як і ў часы "развітого сацыялізму" – на чужы капыл. Ды што тут здзіўляцца: на дзень "прафесійнай арыентацыі "Выпускнік-2002", які праводзіўся па ініцыятыве гарвыканкаму, і на які былі запрошаны выкладчыкі навучальных устаноў з Менска, Салігорска і Слуцка, на беларускай мове гаварылі, з большага, усяго двое выступоўцаў, астатнія восем – на "великом и могучем". А ў зале сядзела каля 400 юнакоў і дзяўчат, ім нібы напомнілі пра месца роднай мовы на шляху да вяршынь навукі, тым болей, што ў рэспубліцы фактычна няма ніводнай ВНУ з беларускамоўным навучаннем студэнтаў.

Ведаючы, што адзіная ў горадзе школа (з 13 наяўных) – 12-я – застаецца пакуль беларускамоўнай, пазваніў яе дырэктару Анатолю Самойлаву і, даведаўшыся што 31 іх вучань закончыў курс навучання, спытаў, на якой мове былі напісаны ў іх стужкі выпусніка. Ён параіў звярнуцца да намесніка па выхаваўчай рабоце. Жанчына, да якой я дазваніўся, адказала пасля некаторай паўзы: "На русском – как и всюду".

Не схацелі (ці мо збаяліся?) праяўляць прынцыповасць, каб пацвердзіць дадзенае Канстытуцыяй права на захаванне дзяржаўнага статусу беларускай мовы. Насуперак высілкам тых, хто яе сёння паўсюдна ігнаруе, нават у сістэме адукацыі. Больш таго, давелася, што на 12-ю школу не ўчыняюцца наступы з боку бацькоў, што пражываюць у "акалотку" паблізу яе, дзе за апошнія гады, ў двух кіламетрах ад горада, вырас цэлы мікраараён дзевяціпаверхавых дамоў. Для многіх тутэйшых жыхароў беларуская мова, як костка ў горле. У пачатку мінулага навучальнага года, калі фармаваліся чатыры падрыхтоўчыя класы малалетак, даволі шматлюдная купа рашуча настроеных жанчын і мужчын паставілі перад дырэктарам умову: "Или учите наших детей порусски, или мы отправим их в другие школы. Выбирайте". Угаворы, перакананні дырэктара, што яму, расейцу па нараджэнні, нямека чуць такое ад вас, беларусаў, карысці не далі – ўсе нібы заставаліся глухімі! У гарадскім аддзеле адукацыі параілі пераводзіць падрыхтоўчыя класы на рускую мову навучання, што і было зроблена. Праўда, некалькі малалетак асатанелых ад недаверу да ўсяго беларускага бацькі перавялі у аддаленыя, за 2-6 кіламетраў ад дому школы. І сёлета, як сказала мне намеснік дырэктара, усе падрыхтоўчыя класы будуць таксама рускамоўнымі. Яшчэ добра, што ў старэйшых класах выкладанне большасці прадметаў застаецца беларускамоўным. Але дзе гарантыя, што не пачнецца чарговы наступ на школу людзей, у якіх не засталося ні крапелькі пачуцця нацыянальнай годнасці?

Мікола Кутнявецкі,
г. Слуцк.

Старшыні Менскага райвыканкаму
Русаку Леаніду Вячаслававічу
грамадзян Рэспублікі Беларусь

ЗАЯВА

Назвы беларускіх вёсак, што месцяца абапал Слуцкай шашы, выклікаюць гонар і замілаванне кожнага чалавека, які любіць свой край. Лошыца, Сеніца, Скарынічы, Прылукі, Воўкавічы, Самахвалавічы, крыху ўбок – Каралёў Стан... Блізнія сэрцу назовы звязаныя з нашай гістарычнай мінуўшчынай: гэта знакаміты Лошыцкі парк, старажытная царква ў Сеніцы, маёнтак Чапскіх у Прылуках. Каралёў Стан займеў сваю назву з часоў Вялікага Княства Літоўскага, калі тут стаяла войска Вялікага князя Жыгімонта. У назове Скарынічы гучыць імя нашага славутага Асветніка, і ёсць меркаванне, што тут жылі нашчадкі сваякоў Францішка Скарыны. Гэтыя надзвычай прыгожыя мясціны не раз апісаныя ў беларускай літаратуры. Яны неад'емныя ад сваіх імёнаў і разам складаюць нашу нацыянальную спадчыну.

На прыпынках аўтобусаў дагэтуль віселі густоўна афармленыя шыльды з назвамі тутэйшых вёсак. Што праўда, некаторыя з іх былі нядаўна пашкоджаныя невядомымі вандаламі. Але замест рэстаўравання іх раптам памяняліі на новыя, рускамоўныя, да таго ж неэстэтычна аформленыя. Хто даў права самавольна мяняць спрадвечныя назвы, якія даў сваёй роднай зямлі беларускі народ?

Гэта ёсць парушэннем Арт. 50 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, а дзеянні асобаў, якія свавольна змянілі гістарычныя назвы беларускіх населеных пунктаў, падпадаюць пад Арт. 172-2 Адміністрацыйнага кодэксу Рэспублікі Беларусь.

Патрабуем неадкладна вярнуць беларускія назвы на шыльдах аўтобусных прыпынкаў у Менскім раёне.

Просім даць пісьмовы адказ у тэрмінах, вызначаных заканадаўствам Рэспублікі Беларусь па адрасе: 220088 г. Менск, вул. Захарава, д.56, кв. 125. Цяцеркінай Таццяне Іванаўне. Тэл.236-43-08.

Подпісы:
Т. Цяцеркіна, С. Папкоў, В. Буйвал і яшчэ 20 подпісаў.

А хоць бы слоўца роднае пачуць!

Часта даводзіцца бываць на розных мерапрыемствах у школах. І вось уражанні ад двух апошніх.

Выпускны баль у школе. Урачыстая частка. Выступленні, віншаванні. І ўсё толькі на рускай мове. А трэба заўважыць, што вясковыя школы фармальна называюцца беларускамоўнымі. Усе прадметы павінны выкладацца на беларускай мове. У асноўным так яно і ёсць. Але толькі на ўроку настаўнікі стараюцца ўжываць родную мову. А як толькі зачынілі дзверы пры выхадзе з класнага памяшкання, пачынаецца руская мова. Калі яе так можна назваць. Чаму так атрымліваецца? Мусіць, уся справа ў тым, як да гэта адносяцца кіраўнікі адукацыі і ў першую чаргу школ. Парадаксальна выглядае факт, калі кіраўнік школы - сам выкладчык беларускай мовы. А ва ўсіх выпадках, акрамя ўрока, гутарыць на рускай мове.

Апошні прыклад. Я быў запрошаны на юбілей і провады на пенсію настаўніцы нямецкай мовы. Усе выступоўцы віншаванні прамаўлялі на рускай мове. Вучні ўжывалі нямецкую. І ні аднаго слоўца на роднай мове. І як жа быў прыемна здзіўлены, уражаны тым, калі слова было прадстаўлена юбілярцы! Настаўніца на прыгожай роднай мове выказвала ўдзячнасць усім, хто рыйшоў раздзяліць святочнасць, хто віншаваў яе. Пры гэтым не магу не адзначыць абсурднасць таго, што ў школьнай практыцы пераклад з замежных моў робіцца толькі на рускую мову, а не на беларускую. Настаўніца сваім выступленнем на роднай мове выказала сваю любоў да матчынай мовы, любоў да ўсяго блізкага, роднага і дарагога. Дзякуй ёй за беражлівыя адносіны да роднага слова.

Уладзімір Гук,
Пінск.

Народны герой Чылі Ігнат Дамейка

Новы дарожны ўказальнік укапаны на ўзбочыне шашы Берасце-Высокае. Ён мае форму стралы з блакітнай аблямоўкай, а надпіс па-беларуску на белым полі нагадвае, што ад гэтага скрыжанання да гістарычнага палаца Урсына Нямцэвіча ў вёсцы Скокі - паўкіламетра. Ведаючы, што дазвол ва ўлады і міліцыі на незвычайнае для іх дапаўненне ў дарожную граматыку выбіваў вядомы берасцейскі краязнаўца Леанід Несцярчук, я вырашыла пацікавіцца пра магчымы працяг карыснага пачыну. І, як высветлілася, у пару: на Берасцейшчыне зараз самым актыўным чынам рыхтуюцца да ўшанавання памяці Ігната Дамейкі. Адмысловыя дарожныя ўказальнікі з напамінкам пра радавыя мясціны земляка з'явяцца ля баранавіцкіх вёсак Паланэчкі, Саўчыц і Крошына.

Памятны камень на радзіме І. Дамейкі ў в. Мядзведка. Фота Віктара Зайкоўскага.

- Мы вельмі спазніліся на шляху да папулярызацыі жыцця і дзейнасці Ігната Дамейкі, - кажа Л. Несцярчук, - тым больш не можам заставацца абыякавымі, калі ў многіх краінах свету сёлета будуць шырока адзначацца 200-я ўгодкі ўраджэнца Берасцейшчыны. 2002 год афіцыйна абвешчаны ЮНЕСКА годам Ігната Дамейкі.

- Леанід Міхайлавіч, што яшчэ ацалела на Берасцейшчыне, каб не толькі словамі распавядаць пра выдатнага падарожніка, знакамітага навукоўца, які афіцыйна быў прызнаны ў Чылі народным героем і ў гонар якога названыя партовы горад Пуэрта-Дамейка і ланцуг гор у Андах "Кардыльера Дамейкі"?

-Ігнат Дамейка нарадзіўся 31 ліпеня 1802 году ў маёнтку Вялікая Мядзведка Наваградскага павету Менскай губерні. У 14 гадоў быў прыняты на фізіка-матэматычны факультэт Віленскага універсітэта. Яшчэ студэнтам Дамейка далучыўся да патрыятычна-дэмакратычнага руху і разам са сваімі землякамі Адамам Міцкевічам і Янам Чачотам прымаў удзел у таемным таварыстве філаматаў. Хоць Ігнату Дамейку пашчасціла закончыць універсітэт і атрымаць ступень магістра філасофіі, але ў 1823 годзе ён трапіў пад следства, у выніку якога быў высланы з Вільні пад нагляд паліцыі ў вёску Заполле на Лідчыне. Гэта, аднак, не перашкодзіла ўзяць удзел у паўстанні супраць царскіх уладаў 1830-1831 гадоў. Дык пра гэты этап жыцця Дамейкі на Беларусі захаваліся яшчэ сляды. Прыкладам, у вёсцы Саўчыцах ёсць парэшткі старажытнага сядзібна-паркавага ансамбля, які быў радзінным гняздом продкаў Ігната Дамейкі. Тут пахаваныя яго матуля і бальшыня прашчураў па матчынай лініі. Хрысцілі Дамейку ў Юр'еўскім касцёле вёскі Паланэчка. А ў знакамітых Туганавічах ля Свіцязі Дамейка не раз гасцяваў са сваімі сябрамі Міцкевічам, Томашам Занам і Чачотам. Дарэчы, нашмат пазней, у 1884 годзе царская ўлада, зважаючы на сусветную вядомасць навукоўцы, дазволіла яму разам са сваімі сынамі наведаць спадчынны маёнтак Саўчыцы. У вёсцы Крошыне Ігнат Дамейка пасадзіў тады разам з сябрам Адамам Адынцом малады дубок. Напачатку 1990-х гадоў удзячныя крошынцы абгарадзілі дрэва і ўсталявалі каля яго памятную дошку. Мы маем намер адкрыць мемарыяльную дошку на будынку касцёла ў Паланэчцы.

Царква ў вёсцы Мядзведка. Фота Віктара Зайкоўскага.

- Разумею, Леанід Міхайлавіч, што не варта пытацца пра закладку помніка Дамейку на яго гістарычнай радзіме. Пры цяперашняй нястачы грошай у культуры хоць бы атрымаць дапамогу па мінімуме. Але як не нагадаць, што ў сталіцы Чылі ўраджэнцу Беларусі пастаўлены помнік "Грандэ Эдукатор" ("Вялікі Асветнік") і створаны яго мемарыяльны музей.

Стэнд, прысвечаны І. Дамейку ў Карэліцкім краязнаўчым музеі. Фота Віктара Зайкоўскага.

- На жаль, не ўсе, ад каго залежыць матэрыяльнае забяспечанне гістарычнай памяці слынных людзей на Бацькаўшчыне, ведаюць пра гэта. Варта было б памятаць, што яшчэ ў маладыя гады Ігнат Дамейка праявіў сябе таленавітым даследчыкам у розных галінах. Фактычна ён першым у Еўропе склаў геалагічную, гідраграфічную і гаспадарчыя мапы земляў былой Рэчы Паспалітай (у тым ліку і Беларусі). Вымушаны жыць у выгнанні на чужыне, Ігнат Дамейка адкрыў у 1840 годзе ў Андах невядомы да таго часу гатунак срэбнай руды. Запрошаны на працу ў Сант'яга, ён атрымаў кафедру хіміі і перыядычна ў 1867-1883 гадах займаў пасаду рэктара. Паводле навуковых экспедыцый у Чылі, Бразіліі, Уругваі, Пяру і Аргенціне наш зямляк зрабіў шэраг адкрыццяў. Знойдзеныя ім упершыню мінералы атрымалі яго імя – дамейкіт і віёла дамейкона.

Алея непадалёк ад дома, дзе нарадзіўся І. Дамейка. Фота Віктара Зайкоўскага.

Трэба спадзявацца, што і на радзіме вучонага з цягам часу зразумеюць значнасць яго асобы.

Галіна Баравая.

ДЗЕ Ж НАРАДЗІЎСЯ ІГНАТ ДАМЕЙКА?

Сёлета ў ліпені спаўняецца 200-гадоў з дня нараджэння Ігната Дамейкі (1802-1889) – слыннага сына нашай зямлі – Беларусі; нацыянальнага героя Чылі; славутага вучонага з сусветным імем.

Энцыклапедычныя выданні Беларусі адзначаюць, што І. Дамейка нарадзіўся ў Мядзведцы, што на Наваградчыне. Але існуе і другая версія: Ігнат Дамейка нарадзіўся ў Сітцах, што на Докшыччыне. Так мяркуе Марыюш Германовіч, нашчадак роду Дамейкаў, які цяпер жыве ў Францыі.

Двор Сітцы (цяпер саўгас "Сітцы" Докшыцкага р-на Віцебскай вобласці) – гэта адно з радзінных "гнёздаў" роду Дамейкаў. Сітцы знаходзяцца за якіх-небудзь 6 км ад "Засцянковай хаткі і што ў Вашунове і наш музей робіць пошукі матэрыялаў пра род Дамейкаў увогуле і пра Ігната ў прыватнасці.

Цяпер наладзілі сувязь з краязнаўчым гуртком Сітцаўскай СШ, якім кіруе настаўніца гісторыі Тамара Каляга. Гурток таксама праводзіць значную працу ў гэтым кірунку і зацікаўлены ў пошуку матэрыялаў пра Ігната Дамейку. Просяць дапамогі: пытаюцца: "Дзе нарадзіўся Ігнат Дамейка?"

Аб тым, што І. Дамейку хрысцілі ў Параф'янаўскім касцёле, дакументаў пакуль што не знайшлі: Некаторыя сцвярджаюць, што недалёка ад Баранавічаў у в. Паланэчка захаваўся Юр'еўскі касцёл і што там хрысцілі Ігната Дамейку.

Як бы там ні было, але патрэбна працягваць пошук. Есць надзея, што кнігі касцельныя тых гадоў знаходзяцца ў Гістарычным архіве ў Менску. Магчыма, там знаходзіцца неабходная інфармацыя (ФОНД 937, вопіс 5 справы 49)?

Можа хто з гісторыкаў ці архівістаў дапаможа нам у гэтым клопаце? Патрэбна паставіць кропку ў пытанні пра месца нараджэння Ігната Дамейкі. Гэта вельмі важна.

Травень 2002 г.

Юра Гіль, Вільня.

Рэдактар Станіслаў Суднік

Заснавальнік:
ТБМ імя Францішка Скарыны.
Пасведчанне аб рэгістрацыі:
№ 83 ад 28 чэрвеня 1996 г.
Адрас рэдакцыі:
220005, г. Менск, вул. Румянцава, 13.
Адрас для паштовых адпраўленняў:
231300, г. Ліда-2, п/с 7.
E-mail: ns@lida1.lingvo.grodno.by
http://tbm.org.by/ns/

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.
231300, г.Ліда, вул. Ленінская, 23.
Газета падпісана да друку 17. 06. 2002 г.
Наклад 2700 асобнікаў. Замова № 1107.
Падпісны індэкс: 63865.
Кошт падпіскі: 1 мес.- 489 руб., 3 мес.- 1467 руб.
Кошт у розніцу: 120 руб.